

Chile efter den diktatoriska regeringen – ett fältarbete

Introduktion

Författarens egen forskningspraktik är central för den här artikeln. Fältarbetet påbörjades vid den tidpunkt när general Augusto Pinochet konstitutionellt lämnade makten i Chile. Den återvunna demokratin var ännu inte totalt befäst i landet. Fragila politiska och sociala omständigheter förhindrade initialt dess konsolidering. Det forskningsfält jag valde att utgå ifrån hade dessutom en nära koppling till min personliga historia. Chile var därmed på intet sätt en neutral plats för mig, eftersom fragment av min egen historia hade utspelats just där. Jag var delvis en främling i en ny politisk, social och ekonomisk situation, men hade ett historiskt och politiskt förflutet i det landet. Diskussionen begränsas dock till att belysa några metodologiska och teoretiska frågor kring att arbeta utifrån ett nytt sociologiskt perspektiv i en politisk situation som kan betecknas som en övergång från diktatur till demokrati. Till grund för diskussionen ligger mina resultat av en undersökning av det chilenska jordbruket under perioden 1973-1981, som kulminerade i en doktorsavhandling, *Den auktoritära staten och ekonomisk utveckling i Chile* (Naranjo, 1997). Min metodologiska utgångspunkt var att tolka Chiles jordbruk ur ett nytt historiskt och sociologiskt perspektiv, *institutionalismens angreppssätt* (Naranjo, 1997, s. 88-100).

Sociologen Alvin W. Gouldner har i *The Coming Crisis of Western Sociology* (1970) i likhet med många andra forskare betonat det intima förhållandet mellan forskaren, hans/hennes forskningsmaterial och sociala teorier. Denna relation beskrivs genom begreppen *background assumptions* och *domain assumptions*. Det första begreppet syftar på forskarens outtalade grundantaganden; det andra hänvisar till de hypoteser som rör specifika områden. Min forskningspraktik bär utan tvekan spår av båda. Min förståelse av jordbruket i Chile formades i staden Melipilla, där jag växte upp

under mina första 12 år. Chiles mest produktiva och värdefullaste odlingsmarker finns i Melipillas omgivning. De ägs av landets mest betydelsefulla latifundiefamiljer (dvs. familjer på gårdar som tidigare haft mapucheindianer och fattiga spanjorer som arbetskraft); vissa av dem härstammar direkt från kolonialtiden. Dessa latifundiers mark exploaterades emellertid på ett traditionellt sätt, vilket innebär att de ur ekonomisk synpunkt var improduktiva och ineffektiva samt organisationsmässigt irrationella. I Melipilla fick jag som barn min första politiska erfarenhet under en av de många ansatser som gjordes för att införa en nyliberal ekonomisk politik i Chile. Frågor som rör landets underutvecklade tillstånd har alltid intresserat och bekymrat mig. Mitt politiska engagemang tog en organiserad form under min tid som filosofistudent och kanaliserades då genom en revolutionär organisation. Mina politiska aktiviteter under de turbulenta åren i Chile i början av 1970-talet gjorde att jag tvingades fly från mitt hemland, och en januaridag 1975 anlände jag till Sverige.

Projektets metodologiska utformning har mognat fram under långa perioder av funderingar, överväganden och omformuleringar. Det har inte varit en lätt uppgift att genomföra sociala, ekonomiska och historiska studier, och samtidigt försöka tolka de ekonomiska och sociala intentionerna bakom de olika dokumenten som militärregimen utfärdade under perioden 1973-1981. Att närma sig Chiles historia, huvudsakligen jordbrukets historia, på ett nytt sätt har krävt omfattande studier av olika slag. De klassiska böcker som jag har läst, konsulterat och reflekterat över många gånger rör Chiles historia, även dess agrara del.¹⁵ När jag läste dem inom ramen för detta projekt, hade jag emellertid det institutionella perspektivet i åtanke, dvs. hur bildandet av institutioner har bestämt och begränsat den ekonomiska, sociala och politiska utvecklingen genom historien. Min avsikt var inte att fördjupa mig i de klassiska verken, de har snarast tjänat som bakgrund till min studie, utan att ur ett nytt historiskt och sociologiskt perspektiv uppnå förståelse av och en förklaring till de institutionella förändringarna.

I föreliggande text vill jag metodologiskt relatera till de olika faser jag genomgick för att skriva min doktorsavhandling. Texten är en metodologisk och analytisk bearbetning av några delar i min avhandling. Jag har under den här tiden även ackumulerat en ny metodologisk kunskap. Den nya kunskapen, som naturligtvis har lett till revision och komplettering av det gamla vetandet, förvärvades under en lång yrkesverksamhet som lärare vid Högskolan Kristianstad, bland annat inom metodologi och med inriktning mot kvalitativ metodik.

Artikeln syftar till att belysa forskarens möjligheter och begränsningar under projektets design. Den diskuterar inte traditionella metodologiska frågor utan snarare hur en idé, och ett projekt, utkristalliseras genom ett problematiskt fältarbete, vilket krävde många heuristiska beslut. Fältarbete kräver reflektion och samtal, och att lyssna på andras kommentarer. Syftet med artikeln är också att explicitgöra hur mitt nya historiska och sociologiska perspektiv kring Chiles historia, särskilt om landets jordbruk, växte fram. Min undersökning innefattade studier, analyser och förklaring-

---

15 Claudio Gay (1871), Teodoro Schneider (1904), Luis Correa (1938), Francisco A. Encina (1940) och Carlos Keller (1956).

är av de stora omvandlingarna inom det chilenska jordbruket under militärregimen, utifrån *det nya institutionella perspektivet*.

Några metodologiska problem

Både teoretisk och praktisk forskning kan, likt en Pandoras ask, bjuda på oväntade problem och obehagliga överraskningar. Joachim Israels utgångspunkt är ”att alla ting och fenomen är element i en helhet” (Israel, 1980, s. 3) eller, som filosofen Anaxagoras sade en gång: ”Varje stycke materia är i oändlighet delbart och, närmare bestämt, så att alla delarna kan göras godtyckligt små” (se Wedberg, 2003, s. 32). Israel skriver vidare:

Vi kan inta olika perspektiv eller koncentrera oss på olika aspekter, eftersom vi inte kan ge totala eller fullständiga beskrivningar av den helhet verkligheten utgör (Israel, 1980, s. 3).

Min metodologiska strategi för undersökningen har varit att kombinera olika metoder, nämligen *kvalitativa ansatser* såsom intervjuer, observationer, insamling, läsning och analys av lagar, dekret och andra officiella dokument, tidningar, tidskrifter och sekundärlitteratur, och en *kvantitativ metod*, som en enkätundersökning, dvs. en metodologisk triangulering. Jag är medveten om den tydliga formella distinktionen mellan forskningsmetod och framställningssätt, men har ändå låtit de olika metoderna komplettera varandra i min doktorsavhandling. Som Karl Marx uttryckte det:

Visserligen måste framställningssättet formellt skilja sig från forskningsmetoden. Forskningen har att i detalj tillägna sig stoffet, analysera dess olika utvecklingsformer och uppsåra det inre sambandet. Först sedan detta arbete är fullbordat, kan den verkliga rörelsen tillfredsställande beskrivas. Lyckas detta, så att stoffets eget liv abstrakt återspeglas i framställningen, kan det komma att se ut som om man hade att göra med en konstruktion *a priori* (Marx [1867], 1981 (1), s. 13).

Under forskningsprocessen utelämnade jag frågor som rörde de politiska spänningarna kring maktens korridorer. Min egen personliga biografi har *de facto* haft betydelse för metodologin. Jag föddes och levde under en lång tid i det samhälle som sedan blev föremål för mina studier. Mitt land, liksom många andra s.k. perifera länder, led och lider fortfarande av problem som har sin grund i brist på utveckling, fattigdom, besvikelser och frustrationer, och min förståelse för vad denna problematik innebär är baserad på erfarenhet. Jag deltog aktivt i den politiska process som utvecklades i Chile mellan 1968 och 1973, även i oppositionen under militärregimens första år vid makten. När jag som politisk flykting bosatte mig i Sverige reflekterade jag över det chilenska samhället på det sätt som Niccolò Machiavelli försvarat:

Jag vill inte [...] att det skall anses förmätet att en man av låg och ringa härkomst vågar avhandla och sätta upp regler för hur furstar bör regera. Ty likt landskapstecknare, vilka måste stå nere på slätten för att kunna betrakta bergen och andra högt belägna orter och som går upp i bergen för

att kunna iakttå slätterna, bör man vara furste för att rätt lära känna folkets natur och vara av folket för att rätt kunna förstå furstarnas karaktär (Machiavelli ([1513], 1987, s. 8).

Genom att ofrivilligt gå i exil, dvs. *gå upp på berget*, kunde jag på avstånd i lugn och ro och med större skärpa betrakta de chilenska slätterna och ängarna (dvs. folkets natur). I Machiavellis anda reflekterade jag över Chiles brist på ekonomisk utveckling. Chile, liksom många andra latinamerikanska länder, har inte lyckats skapa en varaktig materiell rikedom. De ekonomiska och kulturella förklaringarna till detta problem är många, men ofta betonas externa orsaker, dvs. att Chile ständigt har utsugits av olika imperier – Spanien, England, Frankrike, USA – vilket förmodas ha förhindrat dess möjligheter till utveckling och tillväxt. I det chilenska samhället har det inte funnits någon verklig tro på den egna förmågan att skapa materiell rikedom. I Chile utvecklades visserligen stora poeter, till exempel Diego Dublé Urrutia, Gabriela Mistral, Pablo Neruda, Vicente Huidobro, Pablo de Rokha, Nicanor Parra, Raúl Zurita, m.fl., men att chilensare producerade något stort inom andra områden måste anses ovanligt. Det chilenska samhället karakteriserades länge av ekonomisk stagnation, fattigdom, hunger, höga dödsiffror och invånarnas konstanta frustration. Den italienske filosofen Ernesto Grassi ansåg, enligt filosofen Juan Rivano, att Latinamerika kännetecknades av en ”världsfrånvaro”, dvs. att ”naturen verkade med sådan kraft att den amerikanska människans kulturella krafter obönhörligen tillintetgjordes” (Rivano, 1995, s. 24).

Min forskning var i flera avseenden av sociologisk, historisk, ekonomisk och politisk karaktär, och innefattade även en del av mina intellektuella erfarenheter. Jag har till exempel bedrivit filosofiska studier i Chile, vid Universidad de Chile, där jag deltog i olika politiska aktiviteter och i Sverige har jag studerat sociologi och ekonomisk historia. För att studera, begripa och förklara ett land (i detta fall Chile), ett samhälle, en historisk period eller en politisk situation, en institution, en social klass, etc. krävs enligt min mening att man kombinerar de ovan nämnda angreppssätten, inte för att uppnå den chilenska helheten, utan snarare för att erhålla en klarare syn på Chiles historiska och institutionella situation.

Den betydelse jag tillskrev de sociologiska, historiska, ekonomiska och politiska aspekterna i min undersökning följde en analytisk inriktning som bl.a. forskare som Karl Marx, Douglass C. North och Robert Putnam angivit; jag avsåg att utföra en ny institutionell analys i ett historiskt perspektiv. Även om jag behandlade den aktuella situationen i Chile granskade jag framför allt det chilenska jordbrukets historiska utveckling, eftersom jag anser att en historisk och social analys är nödvändig för att förstå Chiles problematik idag. De olika samhällsaktörerna är bundna till ålderdomliga och rigida politiska och institutionella förhållanden, vilka är ett arv från det förflutna. Med Putnams ord är historien:

[...] viktig därför att det som händer först (även om det i någon mening är ”slumpartat”) betingar det som kommer därefter. Individerna må ”välja” sina institutioner, men de väljer dem inte under förhållanden som de själva har skapat, och deras val påverkar i sin tur de ramar inom vilka deras efterkommande väljer (Putnam [1993], 1996, s. 20).

Marx skrev att människan inte kan göras ”ansvarig för tillstånd, av vilka han själv är en social produkt, hur mycket han än strävar att höja sig över dem” (Marx [1867], 1981 (1), s. 5).

I *Louis Bonapartes adertonde Brumaire* explicitgjorde Marx de första grunderna för en *institutionell analys*, exempelvis när Marx ansåg att:

Människorna gör själva sin historia, men de gör den inte efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som de själva valt utan under omständigheter som är omedelbart för handen givna och redan existerande. Traditionen från alla döda släktled trycker som en mara på de levandes hjärna (Marx [1852], 1981, s. 11-12).

Marx gav dessutom på flera sätt uttryck för den institutionella konflikten inom de olika produktionsätten. Han framhävde den rådande motsättningen mellan produktionskrafternas utveckling och ägandeförhållandena, och följaktligen ansåg han att lösningen på konflikten skulle leda till framväxten av en *ny institutionell ordning*. Teorin kompletterades senare med Norths institutionella ramverk i form av samhällsliga spelregler och normer samt skrivna och oskrivna lagar, vilka var viktiga för ländernas utveckling och tillväxt.

Undersökningens historia och process

Idén att undersöka Chile under militärregimen, i synnerhet staten och dess relation till en produktionssektor, föddes hos mig för länge sedan. De analytiska frågorna kanaliserades under olika perioder genom tre grundbegrepp: transnationaliseringen av produktionsprocessen, kulturens transnationalisering och den auktoritära statens relation till ekonomisk tillväxt och utveckling. Varje fas eller stadium i arbetet medförde preliminära resultat som väckte nya frågor, vilka fick mig att omformulera den ursprungliga forskningsidén. Vid formuleringen av idéer och vid tolkningen av preliminära resultat har jag tillämpat *successiva angreppssätt* (Sweezy [1942], 1979), vilket innebär (som Marx sade en gång) ”att stiga från det abstrakta till det konkreta är bara tänkandets sätt att tillägna sig det konkreta” (Marx [1867], 1975, s. 36), eller mer konkret:

Befolkningen är en abstraktion om jag t.ex. bortser från de klasser den består av. Dessa klasser är i sin tur ett tomt ord om jag inte känner de element de beror på, t.ex. lönearbete, kapital. Dessa förutsätter utbyte, arbetsfördelning, priser, etc. (Marx [1867], 1975, s. 35).

Jag hävdar inte att de begreppsdefinitioner jag använde i studien var uttömmande och exakta; inte heller var mitt syfte att fastställa begreppens essens. Diskussionen om *det universella abstrakta* och *det universella konkreta* härrör från de sokratiska dialogerna, i synnerhet från *Menon* (Platon [ca 387 f.Kr.] 2001 (2), s. 15-64). Sokrates sökte exakta definitioner. För honom var till exempel den definition av duglighet som

Menon tillskrev kvinnan, mannen, barnet (flickor och pojkar), gamla män, fria och slavar, otillräcklig. Han sökte en bestämning som skulle omfatta alla dessa specifika dugligheter. Sokrates sade: ”Jag sökte en enda duglighet, men fann att du satt inne med en hel svärm!” (Platon, [ca 387 f.Kr.] 2001 (2), s. 17). Liknande problem har uppstått under olika historiska epoker. Inom marxismen uppstod det mellan begreppen *kapitalistiskt produktionssätt* (universellt abstrakt) och *de olika samhällsformatio- nerna* (universellt konkret).

Först bör jag möjligtvis nämna att den tidens sociologiska och ekonomiska be- grepp är idéer som, förutsatt att de upplevs adekvata och begränsade, hjälper oss att förstå en skärva av den historiska verkligheten; vi förstår den åtminstone bättre än om vi inte hade dessa begrepp. Var och en har således frihet att definiera sina begrepp, i synnerhet deras räckvidd, på ett sätt som bäst stämmer överens med un- dersökningens avsikter. Det kan naturligtvis alltid diskuteras hur uttömmande eller exakta definitioner bör vara, men det viktigaste är hur lämpliga de är för den analys som ska genomföras (Naranjo, 1997, s. 33).

Den första fasen: transnationaliseringsfrågan

Den första generella idén i min undersökning rörde transnationaliseringsprocessen. När militärregimen tog makten antog jag att transnationella företag skulle få opti- mala villkor för etablering. Öppnandet mot andra länder, positiv särbehandling av utländskt kapital, disciplinerad och billig arbetskraft samt ”stabila” politiska förhål- landen skapade hypotetiskt gynnsamma förutsättningar för transnationellt kapital. De flesta forskare koncentrerade sig under 1980-talet i första hand på *transnationali- seringens fenomeniska uttryck*. Mitt intresse riktades dock inte mot det transnationella företaget *per se*, utan snarare mot de nya ekonomiska, politiska och kulturella för- hållanden som transnationaliseringsprocessen konfronterades med (Naranjo, 1990).

Det visade sig att de transnationella företagen inte etablerade sig i Chile under mi- litärregimens första fas 1973-81, utan först från år 1985 och framåt. Den viktigaste orsaken var att den första globala transnationaliseringsprocessen avstannade i början av 1970-talet. På grund av världsekonomin tillbakagång 1973-75, den politiska in- stabiliteten i de perifera länderna samt utvecklingen av ny teknologi, framför allt ro- botar, återfördes nu i stället en del av kapitalet till sina ursprungliga centra (Naranjo, 1990).

I denna nya politiska, ekonomiska och metodologiska situation fann jag anled- ning att precisera den analytiska och historiska skillnaden mellan begreppen inter- nationalisering, transnationalisering, multinationalisering och globalisering av eko- nomin, begrepp som användes utan åtskillnad av forskarna i mitten av 1980-talet (Mattelart, 1976). Begreppet internationalisering hade tidigare använts på 1920-ta- let när produktion helt förflyttades från ett land till ett annat. Termen transnationali- sering uppkom efter andra världskriget och avsåg framför allt produktionsprocessens

fragmentering och utlokalisering till olika länder. Multinationalisering var inte ett rättvisande begrepp för att beteckna 1980-talet (den tid då det användes som mest) om man med det menar att flera nationella kapital slås ihop, eftersom de multinationella företagen inte uppstod under den perioden. Multinationalisering är däremot en vanlig process idag. Begreppet globalisering, slutligen, åsyftade händelser inom den kulturella sfären, såsom internationell homogenisering och harmonisering, vilka ägde rum parallellt med manifesteringar av olika regionala kulturer (Naranjo, 1997, s. 55).

Av dessa fyra begrepp fann jag att transnationalisering var den process som bäst förklarade det nationella kapitalets rörelser över nationsgränserna, vilket är bakgrunden till att jag började intressera mig för transnationell kultur som begrepp och fenomen.

Den andra fasen: omprövning av imperialismen

Under nästa fas av mina studier av Chile under militärregimen fokuserade jag på den kulturella transnationaliseringsprocessen. Syftet var att studera hur samhället förändrades när det öppnades mot andra länder, och kapital, information och handelsvaror kunde strömma fritt över gränserna. I den här fasen av forskningen ifrågasatte jag begreppet *imperialism*, till en början bara avseende den kulturella sfären. Sedan ville jag emellertid också pröva tanken att förkasta den externa orsaken – *teorin om imperialism* – som den enda giltiga tolkningsmodellen vid en undersökning av den chilenska samhällsutvecklingen. I de fortsatta studierna avfärdade jag således idén om en *apokalyptisk kraft*, som förändrar och fördärvar de politiska, sociala och produktiva förhållandena. Samhällsaktörerna kan inte endast ses som bärare av ekonomiska kategorier och de styrs inte som marionetter av utländska intressen. Jag fann också motsägelserna i de flesta kulturanalyser (i ”diskursen”) under den här perioden anmärkningsvärda. Å ena sidan förespråkades att varje nation skulle ”bevara sin egen kultur”; å andra sidan uppmanades nationen att inte isolera sig utan att involvera sig i utvecklingen, industrialiseringen och moderniseringen (Reiffers et al. 1982, s. 39).

Den transnationella kulturen var, enligt min uppfattning, varken selektiv, territoriell, generationsavhängig eller social (Naranjo, 1990, s. 27); den var inte heller typisk för någon särskild nation, grupp eller samhällsklass. Det fanns ingen specifik spridningsfaktor, utan många olika samhällsfaktorer bidrog till den transnationella kulturens utveckling och utbredning, och den spred sig till nationerna utan hänsyn till deras särskilda egenskaper. Den transnationella kulturen kunde inte heller uppfattas som en motkultur; den förde inget ställningskrig, varken mot samhällen eller mot ideologier, utan strävade efter att samexistera med dessa och att vara rådande i namn av ”tingens naturliga ordning” (Naranjo, 1990, s. 30). Alla nationer kunde i någon mån delta i utformandet och uppbyggandet av den transnationella kulturen, även om de som var bättre utvecklade inom kommunikation och information bidrog

mer. Den transnationella kulturens utveckling och utkristallisering fanns i ”tingens natur” och var inte ett uttryck för en strävan efter dominans eller hegemoni, något som i stället uppstår genom interaktion mellan kapital och produktionsprocess, finans- och kommunikationssystem, fritt flöde av handelsvaror och information, kulturellt utbyte, etc.

Denna fas av utarbetande och precisering av begrepp och idéer beredde vägen för att börja studera och analysera det chilenska samhället. Efter att ha fastslagit att det inte fanns något transnationellt kapital i Chile under militärregimens första period, och även analytiskt och historiskt preciserat det ”allmänna kapitalet”, liksom de många kapitalens konkreta fenomeniska former, och dessutom ifrågasatt imperialismens betydelse, sökte jag nya analytiska utgångspunkter för att studera Chiles socioekonomiska utveckling under militärregimen (Naranjo, 1997). Det resulterade i en mer nyanserad och detaljerad verklighetsbild. Samtidigt förändrades min analytiska och sociologiska förståelse av transnationaliseringsprocessen. Jag fann att processen inte enbart bidrog till att ålderdomliga förhållanden bröts ned för att följas av förvirring, kaos och beroende, utan att den även initierade en integrationsprocess fylld av möjligheter till utveckling, tillväxt och nyskapande. Internationella relationer och utbyten mellan centrala och perifera länder beskrevs i allmänhet som destruktiva fenomen som utplånade existerande politiska, sociala och produktiva förhållanden (Ramírez, 1956; Frank, 1967; Mattelart, 1976). Jag har i mina studier valt att betrakta dessa relationer som processer som präglades av integration, kreativitet samt utbyte av symboliska kulturella artefakter (Naranjo, 1990).

Därmed övergav jag de flesta myter, metaforer och idéer som brukar användas för att framställa och förklara politiska, ekonomiska och kulturella omständigheter i underutvecklade länder.

Den tredje fasen: konkretisering av forskningsfrågan

I den tredje och sista fasen utarbetade jag ett konkret forskningsprojekt med syftet att behandla den auktoritära regimen och den ekonomiska utvecklingen i Chile mellan 1973 och 1989. Idén att undersöka staten och en statlig institution föddes i februari/mars 1990, då jag konstaterade att staten bara skenbart dragit sig tillbaka under militärregimen, eftersom det endast gällde inom vissa utvalda områden. Däremot hade staten omformats enligt nya politiska och ekonomiska principer. Den deltog aktivt i den chilenska ekonomins återhämtning och nya utformning, framför allt genom sina egna institutioner men även genom att skapa ett adekvat *institutionellt ramverk* för de nya socioekonomiska aktörernas utveckling.

Jag formulerade två grundhypoteser:

1. Det fanns ett nära samband mellan den auktoritära staten och den ekonomiska utvecklingen.

2. Inom staten fanns en sammanhållen utvecklingselit som på ett avgörande sätt initierade strukturella förändringar.

Till en början avsåg jag att undersöka endast en institution i Chile, den *Produktionsfrämjande Korporationen* (CORFO), eftersom det var där (förutom bland nyliberalerna) utvecklingseliten återfanns, och eftersom korporationen spelat en framträdande roll i industrialiseringsprocessen och även senare i företagsprivatiseringarna. De konkreta resultaten av det chilenska samhällets strukturella förändringar planerade jag att studera inom jordbrukssektorn, som relativt sett haft framgång.¹⁶

Fältarbeten under en övergångsperiod: Det första fältarbetet

Det första undersökande arbetet i Chile sträckte sig från den 19 juni till den 10 augusti 1990, vid samma period som den första demokratiska regeringen efter Salvador Allende installerades. Återdemokratiseringsprocessen hade påbörjats i mars, och genomförandet av mitt projekt kom att påverkas av en rad politiska tillfälligheter och känsliga situationer. När jag kontaktade institutionen CORFO om min planerade undersökning hade ledningen just gått ut med en offentlig anklagelse om obskyr hantering av korporationens fonder och brist på insyn i privatiseringsprocessen under militärregimen. Riksdagsmannen Jaime Naranjo¹⁷ hade under en presskonferens uttalat liknande anklagelser. Kritiken skapade en oroande och instabil politisk situation i landet, särskilt inom krigsmakten och inom de politiska oppositionspartierna, och oron spred sig till CORFO:s tjänstemän. Dessa politiska omständigheter försvårade till en början alla externa undersökningar av institutionen, och det föreföll svårt, närmast omöjligt, att i detta läge intervjua tjänstemännen och studera privatiseringsprocessen.

För att få nödvändiga tillstånd för min undersökning tog jag personlig kontakt med CORFO:s minister och kabinettssekreterare, som sedan blev min permanenta kontaktperson. Efter flera möten fick jag slutligen tillstånd att intervjua experter om institutionens och tjänstemännens situation, privatiseringsprocessen och den ekonomiska situationen i Chile, i stort. Intervjuerna, som var semistrukturerade, gav även värdefull information om förändringar inom jordbruket, i synnerhet fruktsektorn.¹⁸ På institutionen CORFO fann jag material om dess historia och om jordbrukets utveckling och tillväxt under 1980- och 1990-talen. Jag fick även tillstånd att ta

---

16 Genomförandet av denna del av arbetet möjliggjordes tack vare ett planeringsanslag från SAREC.

17 Jaime Naranjo (min bror) var medlem i Socialistpartiets centralkommitté och satt i parlamentets jordbrukskommission.

18 I dag kan jag anekdotiskt nämna att jag intervjuade Pinochets brorson som arbetade som expert inom jordbruksfrågor.

del av korporationens interna dokument om privatiseringarna och att påföljande år genomföra en enkät.

Under denna vistelse i Chile tog jag även kontakt med *Nationella Jordbruksförbundet* (SNA),¹⁹ där jag samlade material och intervjuade chefen för forskningsavdelningen om de viktigaste strukturella förändringarna inom jordbruket. Han föreslog att jag skulle läsa tidskriften *El Campesino*, förbundets officiella organ, för att få en inblick i diskussionen mellan godsägarna och staten, och mellan olika jordbruksorganisationer.

Jag konsulterade även vice sekreteraren på Ekonomiministeriet, och med kabinettsekreterarens tillstånd intervjuade jag några av ministeriets experter, huvudsakligen ekonomer. Syftet med intervjuerna var att förbereda frågorna i den kommande enkäten, och att erhålla information om tjänstemännen, ekonomin samt experternas uppfattning om vissa institutionella förändringar. Även dessa intervjuer var semi-strukturerade.

Den latinamerikanska samhällsvetenskapliga fakulteten (FLACSO) i Chile erbjöd institutionell assistans till det framtida projektet. Jag etablerade en dialog med flera av fakultetens forskare och höll därefter kontakt med dem som studerade liknande problem. På FLACSO fanns ett forskningsprogram om jordbrukets problem och därmed fick jag tillgång till många studier och mycket material om jordbruket och dess strukturella omvandlingar. Jag besökte och konsulterade även andra studiecentra, bl.a. *Centrum för samhälls- och utbildningsstudier* (SUR). Där fick jag möjlighet att utbyta tankar om statens utveckling och agerande under militärregimen. Jag sökte även upp och utbytte idéer med *Den agrara forskningsgruppen* (GIA), vars direktör gav mig värdefull information om jordbrukets centrala problem, och material för att arbeta vidare med min frågeställning.

I regionen Linares deltog jag i ett par sammankomster med bönder från olika städer och organisationer. Detta möjliggjordes genom att jag följde med den socialistiske riksdagsmannen Jaime Naranjo på en rundtur i regionen. Genom att iakttä och samtala med bönderna konstaterade jag att vissa djupgående ekonomiska och kulturella förändringar hade skett på landsbygden sedan 1972, då jag senast hade besökt regionen. För en utomstående kanske sådana betraktelser kan synas ytliga, men är man välbekant med den chilenska landsbygden lägger man oundvikligen märke till vissa saker. Jag fann att böndernas sätt att tala och klä sig hade förändrats betydligt, och inte minst var deras tankar och reflektioner kring ekonomiska frågor nya. Detta var sannolikt ett resultat av att utbildningssystemet, liksom massmedia, i synnerhet radio och TV, hade förbättrats och fått ökad spridning i samband med de agrara reformerna, men även av böndernas egna erfarenheter under jordreformen, och de olika politiska processerna under de senaste decennierna. Bönderna var således samhällsaktörer under den agrara reformen.

---

19 SNA grundades 1838 och ombildades 1869. Organisationen representerar framför allt godsägarnas intressen, särskilt de som är bosatta i den s.k. Centralzonen, vilken tidigare var Chiles jordbrukscentrum. Organisationens ursprungliga uppgift var att arbeta för godsägarnas bästa, och från 1960-talet, när jordreformen blev aktuell, försvarade organisationen deras ifrågasatta intressen. SNA utvecklade i viss mån en modern mentalitet i förhållande till de andra godsägarorganisationerna, och medlemmarnas verksamheter blev mer diversifierade.

Efter detta inledande fältarbete, där jag samlat en mängd information via intervjuer och genom att studera officiella dokument, dagstidningar, tidskrifter samt litteratur rörande Taiwans och Sydkoreas erfarenheter, formulerade jag i samarbete med Mauricio Rojas en ansökan om forskningsanslag,²⁰ vilken beviljades av SAREC i juni 1991. Under våren samma år hade jag förberett enkäten mot bakgrunden av CORFO:s upplysningar och rekommendationer med anledning av det spända förhållandet mellan krigsmakten och regeringen och tjänstemännens politiskt känsliga situation. Sammanfattningsvis undersöktes CORFO:s roll i Chiles utveckling genom analys av interna dokument om privatiseringarna samt genom en enkät.

Det andra fältarbetet

Det andra fältarbetet genomfördes under tre månader hösten 1991. Undersökningens syften och frågeställningar var nu mer preciserade: jag skulle 1) genomföra enkäten på den statliga institutionen CORFO, 2) ta del av sådan dokumentation som var nödvändig för att pröva projektets huvudsakliga frågeställningar, vilka i början rörde *den komplexa relationen mellan statsapparaten och privatiseringsprocessen*, men senare utvecklades till frågorna *hur är det då möjligt att förklara Chiles ekonomiska omvandling under militärregimen? Hur kan man förklara den radikala förändringen av det chilenska jordbruket?* Detta projekt har, troligtvis i högre grad än de flesta andra projekt, påverkats av olika politiska omständigheter, och följaktligen har återkommande revideringar av forskningsstrategin varit nödvändiga. Eftersom forskaren har stor makt över sitt forskningsområde och de snabba förändringarna av strategi och taktik, är det viktigt att redovisa vilka förhållanden som påverkat arbetets inriktning och genomförande.

När jag anlände till Chile för att inleda enkätundersökningen och genom CORFO samla in material angående privatiseringsprocessen, tvingades jag snart konstatera att den politiska situationen var komplexare och ömtåligare än jag hade förutsett. På grund av det spända politiska förhållandet mellan krigsmakten och den demokratiska regeringen var CORFO mycket restriktivt med att lämna ut interna dokument om privatiseringarna, och jag fick således inte tillgång till dem. Dessa omständigheter föranledde en ändrad strategi, och jag bestämde mig därför för att utföra enkätundersökningen på andra institutioner, nämligen *Byrån för tekniskt samarbete* (SERCOTEC), *Centrum för naturresursundersökningar* (CIREN), *Institutet för fiskerifrämjande* (IFOP) samt *Exportrådet* (PRO-CHILE).

Under tiden jag genomförde undersökningen på CORFO ansökte jag om tillstånd för att genomföra enkäten på de andra institutionerna. I vissa fall krävdes en lång övertalningsprocess. Förhandlingar fordrade en utförlig presentation av forskaren, projektet och den institution som stod bakom det – i detta fall Sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Jag tog kontakt med ledningen för alla institutioner.

---

²⁰ Mauricio Rojas var då verksam som docent i ekonomisk historia vid Lunds universitet.

Vid en av institutionerna (PRO-CHILE) gavs tillståndet av en chef på mellannivå, ett administrativt misstag som medförde att enkäten stoppades då den anlände till den juridiska sektionen. Man ansåg att enkäten var av politisk karaktär och därmed krävdes tillstånd från den berörda ministern. Detta ledde till nya samtal med berörda parter och efter att personligen ha framfört mina argument till direktören, gav denne tillstånd för att fortsätta med undersökningen. Endast SERCOTEC vägrade delta, med motiveringen att enkäten helt klart var politisk och skulle skapa oro bland tjänstemännen. Just denna institution hade varit av stor vikt för stödprogrammet för småföretagarna, särskilt inom industrisektorn.

Jag tvingades därmed återigen att omarbete min forskningsstrategi. För att kompensera för SERCOTEC:s vägran att delta måste jag utnyttja andra institutioner som, även om de inte hade samma kvaliteter och var av samma karaktär, hade spelat en viktig roll under den ekonomiska återhämtningen. De nya institutioner som införlivades i studien var *Chiles statsbank* (BECH) och *Skogsinstitutet* (INFOR). Chiles statsbank visade sig vara ett utmärkt val, eftersom det under undersökningens gång blev uppenbart att banken genom statsapparatusens omstrukturering delvis övertagit funktioner från de traditionella institutionerna. Dessutom hade jag varit anställd i den här banken under perioden 1968-1974, och hade utmärkta kontakter med några av de anställda, varav en del hade uppnått chefspositioner. INFOR har spelat, och spelar fortfarande, en viktig roll inom skogsområdet.

Enkätens genomförande

Enkäten riktade sig främst till institutionernas experter, direktörer, föreståndare och chefer. I de fall experter saknades – vilket till exempel till viss del gällde Chiles statsbank (BECH) – besvarades frågorna av tjänstemän på kreditavdelningen, chefer och direktörer. Syftet med enkäten var att genom institutionerna få kunskap om statsapparatusens modernisering, rationalisering, professionalisering och effektivisering, men även om institutionernas nya rutiner och ideologiska positioner.

Enkäten var utformad som ett frågeformulär och hade slutna frågor, med undantag för den sista frågan som hade en rad olika svarsalternativ och därmed tillät ett friare svar. Enkätformuläret innehöll frågor rörande sociala bakgrundsvariabler, såsom kön, uppväxtmiljö, ålder, utbildning, arbetserfarenhet, etc., men även frågor i anslutning till undersökningens huvudtema, ”offentlig förvaltning”, ingick. Enkätformulären överlämnades personligen, men svar skulle lämnas först efter ett par dagar för att ge respondenten möjlighet att besvara enkäten i lugn och ro. Det vanligare tillvägagångssättet, att skicka enkäter per post och sedan invänta svar i brevlådan, fanns det i och för sig metodologiskt vägande skäl för. Man bör dock betänka den kulturella kontexten för en undersökning av detta slag. I vissa offentliga miljöer, till exempel svenska myndigheter, uppfattas information till forskare, inklusive besvarande av enkäter, som en del av myndighetens rutinmässiga plikter (Sahlin, 1996, s. 41-56). I Chile är det annorlunda. Myndigheter och organisationer har inte varit särskilt hårt ansatta av forskare, vilket har kulturella, ekonomiska och historiska

förklaringar. Det är först på senare tid som forskning om offentliga institutioner fått anslag, och som man börjat använda enkäter och intervjuer för att inhämta kunskap, vilket har samband med sociologins sena utveckling och etablering i landet. Det är dessutom ganska troligt att en postenkät i Chile slutligen hamnar i papperskorgen.

Överlämnandet av enkäten var av både formell och informell karaktär. Den formella delen innefattade dels en presentation av forskaren, av projektet och syftet med undersökningen, dels en betoning av undersökningens vikt och nödvändigheten av att man deltog i den. Under det formella skedet var jag mycket tydlig och enhetlig i kommunikationen. I den informella delen var däremot alla slags improvisationer möjliga och en rad teman togs upp; i synnerhet visade man intresse för att diskutera det svenska samhällets kultur och ekonomi. Såväl den formella som den informella delen av kommunikationen förutsatte att jag fångade intervjupersonernas uppmärksamhet och intresse. Samtalen avslutades med att de intervjuade verifierade om de accepterade enkäten eller avvisade den.

Enkätsvaren bearbetades under 1992, och resultaten presenterades året därpå i en rapport, men i avhandlingen (1997) redovisades inte dessa i detalj. Undersökningen försåg mig med avgörande information om personalens sociala sammansättning och yrkesutbildning, om förändringar av institutionernas ordning och strukturer samt om skillnaden mellan moderna och traditionella institutioner. Enkäterna var också en viktig del av undersökningens vidare utveckling; utan dem hade det varit omöjligt att förklara omvandlingen av statsapparaten, och hur en *ny institutionell ram* skapades. De bidrog till att jag kunde avfärda vissa idéer som varit väl förankrade i den akademiska forskningen och i den allmänna opinionen i Chile. Exempelvis, allt sedan Max Weber år 1904-05 publicerade *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda* har hans verk präglat uppfattningen om de katolska ländernas ekonomiska och byråkratiska utveckling och tillväxt. Enligt Weber föredrar katolikerna humanistiska yrken framför arbeten inom industri och handel, vilket förklarar deras ringa deltagande i det kapitalistiska livet (Weber [1904-5], 1990, s. 18-19), medan protestanternas "utomvärldslighet, asketism och kyrkliga fromhet" tvärtom visat sig ha ett "inre släktskap" med "kapitalistisk förvärvsverksamhet" (Weber [1904-5], 1990, s. 20). Trots avsaknaden av empiriska bevis har denna idé fortlevt, åtminstone i de katolska länderna och i synnerhet i Chile. Dock räckte enkätundersökningen inte till för att nå en förståelse av statens och samhällets komplicerade strukturomvandlingar (Naranjo, 1993).²¹ Av den anledningen styrdes undersökningens fokus mot att studera en produktionssektor, nämligen jordbruket.

Fältarbetet innefattade även insamling av dokument och litteratur. På Nationella kongressbiblioteket fick jag tillgång till lagen om jordreformen och alla förändringar av denna, liksom de viktigaste dekretlagarna för jordbruket, vilka utfärdats av militärregimen. För att kunna följa diskussionen mellan militärregimen och godsägarnas organisationer kopierade jag alla ledarsidor, nyhetsartiklar och reportage i dagstidningen *El Mercurio* och tidskriften *El Campesino* som handlade om jordbruket, och som publicerats mellan september 1973 och februari 1990.

---

21 Eduardo Naranjo (1993). Här redovisas resultaten av enkätbearbetningen något utförligare.

På FLACSO deltog jag i en kurs och fem seminarier om staten i Latinamerika, som hölls av sociologen Enzo Falleto. På ett av seminarierna fick jag möjlighet att presentera mina idéer om den chilenska statens utveckling och Webers teori om religionens betydelse för kapitalistisk utveckling. Några av de idéer och angreppssätt som avhandlades där och på seminarier vid sociologiska institutionen i Lund, och som handlade om Latinamerika och tredje världen, omarbetades och vidareutvecklades i min avhandling.

Det tredje fältarbetet

Då jag försökte utarbeta en teori och en ny förklaringsmodell för den typ av stat som växt fram i Latinamerika i allmänhet och i Chile i synnerhet, förkastade jag idén om att en kapitalistisk stat uppstod efter självständigheten 1818, vilket är en vedertagen och icke problematiserad föreställning bland samhällsvetare och forskare i Chile. Jag kom istället fram till att det fanns två olika statstyper: en *merkantilistisk stat* och en *plundrarstat*, vilka konkurrerat och växelvis dominerat och bestämt den politiska, sociala och ekonomiska scenen i Latinamerika. I Chile har emellertid den merkantilistiska staten dominerat genom historien.

Den merkantilistiska staten avskaffades i och med att militärregimen grep makten, och i dess ställe växte en *auktoritär utvecklingsstat* av kapitalistiskt slag fram, *med en stark betoning på nyliberal politik och ett exportlett näringsliv*. Denna stat karakteriserades allmänt av en önskan att omstöpa det chilenska samhället genom att grunda en *ny institutionell ordning* och ge en ny kapitalistisk utformning åt den materiella bas som det inhemska produktionssystemet vilade på. Den nya staten kännetecknades även av att både *en civil och en militär elit* växte fram, båda med kapacitet att omvandla statsapparaten struktur, sammansättning och verksamhet.

Ett av de viktigaste målen för den nya staten var att uppnå en högre grad av modernisering, rationalisering och professionalisering. Andra viktiga mål var följande: 1) att den privata sektorn och inte staten härnäst skulle utveckla ny produktion och skapa arbetstillfällen, 2) att ersätta den merkantilistiska mentaliteten med en som var kapitalistisk och modern, 3) att relationerna mellan staten och de olika produktionsfaktorerna skulle styras av marknadsprinciper, och 4) att skydda rätten till "effektiv egendom". För att uppnå dessa mål måste den framväxande eliten föra en hård ideologisk kamp mot de "merkantilistiska klasserna", vilka motsatte sig förändringar av de politiska, sociala och produktiva förhållandena.

Mot bakgrunden av den nya sociologiska och historiska distinktionen mellan två typer av stater i Latinamerika samt arbetet *Den auktoritära staten och ekonomisk utveckling* (Naranjo, 1993), reste jag än en gång till Chile för att slutföra undersökningen. Jag hade vid den tiden preciserat ett antal aspekter rörande jordbrukets omvandling, som jag nu ville belysa närmare. Under vintern och våren 1993 hade jag, som tidigare nämnts, studerat jordbruket som ett konkret och enhetligt forskningsom-

råde genom historisk och analytisk läsning av ledarsidor, debatter, nyhetsartiklar och intervjuer publicerade i *El Mercurio* och *El Campesino* 1973-1990. Under läsandets gång växte ett antal teman fram som väsentliga aspekter av jordbrukspolitiken under militärregimen, vilka sedan vidareutvecklades i avhandlingens empiriska delar, till exempel:

1. Den sköra alliansen mellan godsägare och industriidkare bryts.
2. En hård ideologisk kamp mellan nyliberaler och godsägare inleds.
3. Ingen agrar motreform genomförs.
4. Staten blandar sig i det ekonomiska livet.
5. Institutioner som har ansvar för jordbruksfrågor omvandlas.
6. En ny institutionell ordning växer fram.
7. Staten behåller en autonomi gentemot den dominerande merkantila klassen.
8. Småbrukarna får stöd.
9. Nyliberalerna strävar efter att förändra landsbygdens sociala och kulturella förhållanden och produktionsförhållanden.

För en allsidig belysning av dessa nio punkter var materialet som fanns att tillgå i *El Mercurio* och *El Campesino* otillräckligt. En nyanserad utvärdering och uppföljning av militärregimens ekonomiska politik och de sociala och institutionella förändringarna var omöjlig utifrån enbart dessa två pressorgan. *El Mercurio* grundades 1827 och är därmed Chiles äldsta dagstidning.²² Den ägs sedan år 1900 av Agustín Edwards Eastmans ekonomiska grupp, som bildades i slutet av 1800-talet, och har haft stort politiskt inflytande genom sina massmedier. *El Mercurio* tog på sig den ideologiska uppgiften att se till den dominerande klassens intressen och har varit en ivrig anhängare och förespråkare för ekonomisk liberalism. *El Campesino* hette från början *Boletín* och grundades den 16 oktober 1869. Tidskriften har ända sedan starten representerat godsägarnas intressen.

Under det tredje och sista fältarbetet, vilket genomfördes mellan den 8 juni och 28 juli 1993, kompletterades det insamlade press-, arkiv- och biblioteksmaterialet. Bland annat gick jag nu igenom artiklar ur tidskrifterna *El Mensaje* och *HOY* från september 1973 respektive 1977, till januari 1990. *El Mensaje* grundades i oktober 1951 av Jesuitorden, som då började delta aktivt i den politiska och sociala debatten i Chile. *HOY* avspeglar de kristdemokratiska idéerna och grundades 1977.²³ Utifrån de nya informationskällorna kunde jag granska och verifiera den information jag fått från de första källorna. Både *Mensaje* och *HOY* fungerade som språkrör för den politiska oppositionen; de var motståndare till den nyliberala ekonomiska modellen och kritiska mot militärregimen.

22 Manuel Rivadeneira grundade tidningen i staden Valparaíso den 12 september 1827. Huvudkontoret flyttades till Santiago den 1 juni år 1900, då Edwardsgruppen tog över den.

23 *HOY* övertog redaktionsledningen från tidskriften *Ercilla*, när denna, år 1977, köptes upp av det ekonomiska konglomeratet Cruzat-Larraín.

Min studie *Den auktoritära staten och ekonomisk utveckling* trycktes i Chile och spreds till politiker, akademiker, forskare och experter på CEPAL, FLACSO, Universidad de Chile, CORFO och CIREN. Med dessa personer diskuterade jag vid flera tillfällen studiens innehåll och premisser samt implikationer av dess perspektiv. De teman som främst blev föremål för diskussion var de två statstyperna i Latinamerika, de weberianska teorierna om katolsk respektive protestantisk ekonomisk kultur, karakteriseringen av militärregimen och statens autonomi under denna regim.

Under det här fältarbetet besökte jag och konsulterade jordbruksministeriet, där jag utbytte synpunkter med departementschefen och de högre tjänstemännen; till slut fick jag också tillgång till statistik och de offentliga studier som genomförts före, under och efter militärregimen. Vidare besökte jag, tillsammans med Jaime Naranjo, på nytt den sjätte regionen och städerna Linares, Colbún, San Javier, Villa Alegre och Yervas Buenas, och deltog i ett par sammankomster med bönder.

Underlaget för de undersökta institutionernas historik var inte fullständigt, varför jag återvände till dem för att samla in kompletterande uppgifter. Vidare diskuterade jag de preliminära enkätresultaten, liksom vissa centrala idéer i avhandlingen, med några experter. Jag tog även del av information från officiella källor vid alla besökta institutioner, för att kunna jämföra denna med den information jag fått genom sekundära källor.

Efter detta fältarbete återvände jag till Sverige där jag fortsatte att analysera och utvärdera det insamlade materialet, varefter de första resultaten ventilerades på en rad arbetsseminarier.

Idéns konkretisering

Den 6 juni 1997 försvarade jag min doktorsavhandling – *Den auktoritära staten och ekonomisk utveckling i Chile* – vid Lunds universitet, Sociologiska institutionen. Att konkretisera projektets idé krävde lång tid. Olika faktorer motarbetade dess fullbordan. Idéns utkristallisering antog olika tankefigurer. Först ville jag, som redan nämnts, studera globaliseringsprocessen. Vid den tiden – 1990-talet – definierades det fenomenet som ”Coca-Cola-kultur”, ”kulturimperialism”, ”amerikanisering” eller ”transnationalisering” (Naranjo, 1990, s. 9). Efter en arkeologisk, analytisk och metodologisk reflektion/diskussion valde jag det sistnämnda begreppet.²⁴

---

24 År 1990 publicerade jag forskningsrapporten *Begreppet transnationell kultur sett ur tredje världens synvinkel*.

Ett nytt sociologiskt perspektiv växte fram

Mitt forskningsprojekt var i viss mån föranlett av ett missnöje med tidigare historiska och sociologiska studier om Chiles ekonomiska utveckling och tillväxt. Generation efter generation av ungdomar konstaterade till sin förvåning att de produktionsförhållanden och sociala villkor som i allmänhet rådde inom jordbruket inte hade förändrats sedan kolonialtiden, och att den gamla markägandesstrukturen fortfarande levde kvar. I Chile var det inte framgångarna utan misslyckandena inom de produktiva sektorerna som hade gett upphov till en komplicerad sammansättning av institutioner och intressegrupper. Dessa motsatte sig våldsamt de strukturella förändringar som krävdes för att få till stånd en ny utvecklingsprocess av de produktiva och sociala krafterna.

På 1990-talet hade jag inspirerande och produktiva diskussioner med några forskare vid Sociologiska institutionen angående den vetenskapliga metoden.²⁵ Diskussionerna kretsade framför allt kring konflikten mellan deduktiva eller induktiva hypoteser. Jag föredrog induktiva förklaringsmodeller, eftersom jag ansåg att de deduktiva hypoteserna förutsåg svar på vetenskapliga frågeställningar. Dessa diskussioner tydliggjorde dock sambandet mellan empiri och teori; metoden i sig är inte enbart ett instrument eller verktyg för att undersöka ett samhällsfenomen, utan genom metoden kan även filosofiska frågor beträffande olika diskurser behandlas. Vetenskapliga paradoxer dyker ständigt upp, och kommer alltid att dyka upp, så länge vi söker sanningen (Thurén, 2007). Sanningen finns där, men det är vi som måste lyfta fram den. Först och främst ville jag bryta med traditionella förklaringar om Chiles och övriga Latinamerikas historia. För detta krävdes en metodologisk och analytisk omläsning av klassiska texter. Böckerna behövde återigen läsas och studeras ur det nya perspektivet.

Vad gäller Latinamerika dominerade fyra förklaringsmodeller den debatt som fördes om dess brist på utveckling under 1950- och 1960-talen, nämligen de strukturalistiska, marxistiska och monetaristiska perspektiven samt moderniseringsteorin. Kort sagt handlade det om fyra synsätt som avsevärt skilde sig åt beträffande grundvalar, förklaringar, och socioekonomiska åtgärder för att komma till rätta med detta problem. Den strukturalistiska modellen undersökte orsakerna till underutveckling ur ett globalt perspektiv. Problemet utgjordes, enligt strukturalisterna, till viss del av världsekonomin, och bristen på utveckling berodde inte på att vissa förutsättningar för utveckling saknades. Den marxistiska modellen karakteriserade underutveckling som tillväxt utan utveckling: instabil, ojämlig, beroende, och med stora sociala skillnader. Monetarismen förklarade underutveckling med att penningmängden var för stor, vilket i sin tur berodde på att de offentliga utgifterna var för stora. Moderniseringsteorin betonade bristen på moderniseringsfaktorer i samhället. Traditionella förhållanden, avsaknaden av marknader, och oförmågan att fatta be-

---

25 Dävarande docenter: Staffan Lindberg och Göran Djurfeldt; dävarande doktorander: Ingrid Sahlin, Enrique Pérez, Alicia Frete, Sergio Cuadra, Marta Cuesta, Jorge Angel, Ximena Narea och Thomas Knoll.

slut, var exempel på faktorer, hävdade denna teori, som bidrog till att utveckling inte kom till stånd.

I Chile konkurrerade dock endast tre av dessa fyra förklaringsmodeller, nämligen den strukturalistiska, den marxistiska och den monetaristisk-nyliberala. I den chilenska strukturalistiska argumentationen härleddes underutveckling till:

[...] två viktiga historiska omständigheter. Den första sträcker sig tillbaka till kolonialtiden och innefattar de precolombianska kulturerna. Den andra är det stora utländska inflytande som Chile upplevde från och med andra hälften av 1800-talet, då landet helt införlivades i det nya internationella ekonomiska systemet. Därför kan man urskilja två stora perioder: den merkantilistiska, 1500-1750, och liberalismen, 1750-1950 (Sunkel & Paz, 1970, s. 4).

Denna idéströmning förordade strukturella förändringar inom det inhemska kapitalistiska systemet och ville omdefiniera relationerna med utlandet, men hade inget emot industrialisering genom transnationellt kapital. Staten skulle spela den viktigaste rollen då det gällde att genomföra strukturella förändringar och öka den nationella välfärden.

Inom den marxistiska modellen konkurrerade två förklaringsmodeller, dels den som grundats av Kommunistpartiet och dels den som de revolutionära organisationerna stod för. Skillnaden mellan dem bestod huvudsakligen i att den förra definierade det chilenska samhället som feodalt, medan de senare ansåg att Chile var ett kapitalistiskt samhälle. Kommunistpartiets marxistiska förklaringsmodell gick kort sagt ut på att det var nödvändigt att bryta med feodalismen och genomföra den demokratisk-borgerliga revolutionen, det vill säga, man behövde skapa en allians mellan proletariatet och bourgeoisie för att kämpa mot de feodala kvarlevorna (Ramírez, 1956, s. 26). Den andra förklaringsmodellen menade att bristen på utveckling till stor del var "en historisk produkt av den tidigare och den nuvarande ekonomin, och av andra relationer mellan de underutvecklade satelliterna och de utvecklade metropolländerna" (Frank [1969], 1973, s. 22). Man hävdade således att det var nödvändigt att bryta med det inhemska kapitalistiska systemet, liksom med det kapitalistiska världssystemet, för att få ekonomisk utveckling till stånd. I Sovjetunionens spår tillskrev den marxistiska modellen staten en framträdande roll i de sociala förändringarna, och det var staten och inte konsumenterna som skulle bestämma vad som skulle produceras (Frank [1969], 1973, s. 339).

Den monetaristisk-nyliberala förklaringsmodellen utgick från att den chilenska ekonomin hade utvecklats mycket långsamt sedan 1930-talet. Betecknande för denna utveckling, eller brist på utveckling, var "en växande och kvävande etatism som med sin närsynthet har skapat en ond cirkel av stagnation-etatism. Från slutet av 1930-talet har Chile lagt tonvikten på statlig intervention, som man trott ska lösa tillväxtkrisen" (De Castro (red.) [1973], 1992, s. 29). Denna linje betonade "en omfattande industriprotektionism för att införa importsubstitutioner", vilket innebar ett svek gentemot jordbruket (De Castro (red.) [1973], 1992, s. 32). Nyliberalerna ansåg inte att staten skulle avstå helt från att blanda sig i ekonomin, utan "tvärtom menar vi att staten har huvudansvaret för det ekonomiska systemet, och att fastställa globala mål" (De Castro (red.) [1973], 1992, s. 33). Nyliberalismen förespråkade

att förbindelserna med världsekonomin skulle fördjupas och utländska investeringar främjas, eftersom dessa bidrog med kapital och teknologi.

De strukturalistiska och marxistiska skolorna ansåg att perioden från 1830 och fram till krisen 1930 var frihandelsvänlig och präglades av en hög grad av integration i världsekonomin, och att den ekonomiska utvecklingen därför var ryggradslös och misslyckad. 1930-talets kris sågs som ett brott mot den liberala ekonomiska politiken eftersom också banden med världsekonomin försvagades. I denna situation var det möjligt att genomföra en industrialiseringsprocess. Genom denna verklighetsanalys upphöjdes statens avsiktliga inblandning i ekonomin till dogm, inkluderande en forcerad och beskyddad industrialisering, överföring av viktiga resurser från jordbrukssektorn till industrin, misstänksamhet mot utrikeshandeln, nödvändigheten att bryta med världsekonomin, prisregleringar, etc.

Många har hävdats att utvecklingsteorierna har vederlagts och är döda idag (Gunnarsson, 1983; Lundahl & Södersten, 1979; De Vylder, 2002; Gunnarsson & Rojas, 2008). Denna dödförklaring innebär dock inte att problemen associerade med underutveckling har övervunnits; trots att man i vissa fall kan iakta vissa förbättringar av de makroekonomiska indikatorerna, har de i vissa fall tvärtom förvärrats. De grundläggande frågorna kring underutveckling är fortfarande inte lösta. I min avhandling stod problemen med underutveckling och ekonomisk tillväxt i fokus. Jag delade inte de nämnda förklaringsmodellernas synsätt, utan sökte istället finna en annan förklaring på de svårigheter som i synnerhet Chile upplevt i sin utvecklingsprocess. Det faktum att jag inte accepterar de nämnda teoriernas ståndpunkter innebär inte att de är oanvändbara för en förståelse av det chilenska samhället. Varje teori har bidragit till att avslöja frånvaron av vissa element i utvecklingen och har tillfört nya aspekter i samhällsanalysen, men de har inte räckt till för att förstå och förklara landets kroniska tillstånd av underutveckling (Naranjo, 1997). Under senare tid har dock några av de latinamerikanska länderna, nämligen Peru, Colombia, Venezuela, Brasilien, Mexiko, Argentina och även Chile, ändå uppnått tillväxt och ekonomisk utveckling, trots att de i hög grad är integrerade i världsekonomin och har en påtaglig närvaro av transnationellt kapital.

Teorin explicitgjordes

Ända sedan mitten av förra århundradet har Chile kämpat för att slå sig fri från underutvecklingens bojar. Den externa förklaringen till brist på utveckling – *teorin om imperialism* – har varit framträdande och nått stor acceptans i intellektuella kretsar som en förklaring på fenomenet underutveckling. Men imperialism har inte kunnat förklara de historiska problemen. Imperialismen – den spanska, engelska, franska eller nordamerikanska – ger inte en heltäckande förklaring till det chilenska samhällets stagnation. Denna typ av argument har endast avslöjat en viss okunnighet om det chilenska samhällets verkliga socioekonomiska historia. Jag ifrågasätter inte

att de asymmetriska internationella relationerna finns kvar, men jag anser att man behöver studera de faktorer som upprätthåller denna asymmetri och de former den uttrycks i, för att fastställa vilket inflytande den haft på Chiles ekonomiska och institutionella öde. De härskande klasserna och politikerna grundade en rad ineffektiva institutioner, som slutligen förde landet till socioekonomisk stagnation.

Såväl gårdagens som dagens chilenska samhälle är komplext, vilket gör det omöjligt att förstå och förklara med en enda teori som utgångspunkt. Trots att jag var medveten om denna begränsning, tillämpade jag i mitt arbete framför allt den institutionella förklaringsmodellen (vars främste förespråkare och försvarare var Douglass C. North) för att förstå den ekonomiska utvecklingen under militärregimen. Jag hade dock inte för avsikt att använda endast denna teori. I ett brett spektrum av möjligheter var denna en av många, och liksom alla andra måste den dessutom kunna falsifieras. I mitt arbete användes, i Webers anda, även idealtyper; anspråken var inte högre än så – det skulle vara absurt att söka en strikt överensstämmelse med verkligheten. Begreppet ”institutionella orsaker” täcker ett bredare spektrum av socioekonomiska fenomen än vad man vanligtvis är van vid. Den institutionella förklaringsmodellen är visserligen gammal, men har av North väckts till liv igen (Naranjo, 1997).

På 1990-talet öppnade ett nytt analys- och forskningsområde för tolkningar av stora socioekonomiska omvandlingar. Utvecklings- och tillväxtfrågorna vilade och vilar fortfarande inte enbart på ekonomiska förklaringar, utan även kulturella, politiska, religiösa och sociala faktorer och omständigheter ingår, liksom egendomsförhållanden. Denna strömning fanns inom vad som brukar kallas *ny institutionalism*. Dess största företrädare var, som redan nämnts, Douglass C. North,²⁶ som fäste uppmärksamheten på samspelet mellan ekonomi och politik. Eftersom de formella institutionerna (såsom lagar) bestäms av det politiska systemet, var det viktigt att förstå drivkrafterna bakom politiska beslut.

Frågan om staten skall delta i det ekonomiska livet är gammal och går tillbaka till den merkantilistiska perioden. Nyliberalismen hyste en teoretisk och praktisk skepsis mot staten, som förmodades skapa ineffektiva institutioner och förhindra att produktiva resurser organiserades ändamålsenligt. Den nya institutionalismen däremot, såg och ser staten som central i skapandet av institutionella regler, i synnerhet på marknaden. Den nya institutionalismen var överens med den neoklassiska teorin och strävade endast efter att komplettera den. Denna neoklassiska institutionalism störs dock inte av statens närvaro i det ekonomiska livet, vilket ju Friedmans neoklassiska monetarism öppet deklarerade. Institutionalismen negligerade inte historien på samma sätt som den klassiska och den neoklassiska teorin. North hävdade att historien var viktig:

[...] inte bara för att vi kan lära oss det förflutna genom de institutioner som finns i ett samhälle. Dagens och morgondagens beslut formas av det förflutna. Och det förflutna kan endast bli begripligt om man ser det som en framställning av institutionell utveckling (North, [1990], 1993, s. 12).

---

26 North utvecklade en del av teorin om den nya institutionalismen tillsammans med Robert Thomas, särskilt i boken *Västerlandets uppgång* (1993).

I det förflutna återfinns förklaringen till institutioners uppkomst och utveckling, till exempel den gradvisa förändringen av äganderätten. North tillmäter den politiska tolkningen stor betydelse i sin analys, samtidigt som han betonar interaktionen mellan politik och ekonomi. Det kan sägas att medan Marx i sista hand fann förklaringen inom den ekonomiska sfären, uppdagade North den inom det politiska området, även om Marx inte bortsåg från den politiska överbyggnaden i sin analys och tolkning av det kapitalistiska systemet (Naranjo, 1997).

Norths argument var relativt enkelt: nyckeln till tillväxt står att finna i en effektiv ekonomisk organisation. Denna hypotes innefattar att det måste upprättas en institutionell ram och en ägandestruktur som förmår kanalisera de individuella ekonomiska krafterna till verksamheter som kan generera vinster. Frånvaron av äganderätt hämmar kanaliseringen av användandet av privata resurser i syfte att erhålla sociala förmåner. Om de privata kostnaderna är större än de privata förmånerna känner sig inte individerna motiverade att genomföra investeringar. North ansåg att institutionella faktorer såsom äganderätt, innovationer, stordriftsfördelar, utbildning, kapitalackumulation, etc. gav den ekonomiska tillväxten. Den viktigaste distinktionen mellan samhällen som genomgår tillväxt respektive upplever stagnation var, enligt denna teori, den explicita specificeringen av äganderätten (Naranjo, 1997).

North och Thomas arbetade med två begrepp – *tillväxt och stagnation* (North & Thomas [1973], 1993). Stagnation innebär att individerna inte stimuleras att ägna sina krafter åt verksamheter som medför ekonomisk tillväxt. För att ekonomisk tillväxt ska komma till stånd i ett land är det enligt North och Thomas tillräckligt att en del av befolkningen är ambitiös. Tillväxt kan emellertid endast uppnås genom en specificering av äganderätten. Det är endast staten som kan garantera en äganderätt som möjliggör en effektivare marknadsutveckling. Staten är helt enkelt en organisation som erbjuder rättvisa och skydd i utbyte mot inkomster, och för att undvika en ojämlig fördelning av kostnaderna för rättsväsende och försvar är skatten obligatorisk. Staten monopoliserar definitionen och tillämpningen av rätten att äga resurser och ger tillstånd till överlåtelser av dessa tillgångar (Naranjo, 1997).

Nya begrepp växte fram under forskningsprocessen

Under min undersökningsprocess upplevde jag ett *epistemologiskt* avbrott. Gamla begrepp analyserades ur ett nytt historiskt, socialt och ekonomiskt perspektiv, vilket innebar att begreppen omdefinierades och ett nytt innehåll och en ny räckvidd skapades. Viktigt att poängtera är att de begreppsdefinitioner som genomfördes i mitt projekt (vilket redan påpekats) inte gör anspråk på att vara uttömmande eller exakta; inte heller eftersträvade jag att fastställa begreppens essens. Diskussionen om *det universellt abstrakta* och *det universellt konkreta* härrör från de sokratiska dialogerna, särskilt från *Menon* (Platon [ca 387 f.Kr.] 2001 (2)). De sociologiska och ekonomiska begreppen är koncept som, förutsatt att de är begränsade, väldefinierade och

adekvata, hjälper oss att skapa sammanhang och ordning i ett fragment av den sociohistoriska verkligheten; vi begriper den åtminstone bättre än om vi inte hade dessa koncept. Det kan alltid diskuteras hur kompletta eller exakta definitioner bör vara, men det viktigaste är hur lämpliga de är för den studie och den analys som ska genomföras (Naranjo, 1997).

Efter en lång period av studier, reflektioner, omtestningar, funderingar, överväganden och omformuleringar kom jag fram till fyra nyckelbegrepp i min studie, nämligen *merkantilism*, *auktoritär stat*, *statens autonomi* och *utvecklingselit*. De definitioner som följer är orienterande.

Merkantilismen: I den akademiska världen finns ingen bred konsensus om vad det merkantilistiska systemet eller den merkantilistiska eran egentligen innefattade. Trots det är en vanlig och accepterad definition av merkantilismen grundad på teorin att nationer skapar rikedom genom ackumulation av värdefulla metaller. Man skall dock inte betona denna precisering av merkantilismen alltför mycket. Det hade inte funnits utrikeshandel om alla nationer uteslutande inriktat sig på att samla värdefulla metaller genom att sälja men inte köpa varor. Merkantilisterna föredrog åtgärder som syftade till att stimulera utrikes- snarare än inrikeshandel, ”eftersom de trodde att den bidrog i högre grad till sysselsättning, nationens välbefinnande och till dess makt” (Hunt [1972], 1978, s. 41). Eli F. Heckscher har beskrivit den europeiska merkantilismen som framför allt ett maktsystem. Det var staten, inte nationen, som var merkantilismens verkliga intresse (Heckscher [1931], 1983, s. 461). Det våldsamma etablerandet av det spanska imperiet i Latinamerika gav de första förutsättningarna för uppkomsten av ett merkantilistiskt system *sui generis* (Naranjo, 1997). Dock fungerade merkantilismen i Latinamerika inte som ett maktsystem.

Med merkantilism avser jag främst en form av ekonomisk politik, där omfattande statsinterventioner spelar en viktig roll. Merkantilismen bör dock särskiljas från socialismen. Den senare innebär att staten äger och driver den ekonomiska produktionen, medan den förra huvudsakligen innebär en statlig reglering av privatägda företag. Sådana interventioner kan antingen stödja eller strypa en nationalstats utveckling. Detta innebär inte att den statliga interventionen är negativ i sig, men dess beständighet över tid kan bli kontraproduktiv för en nations utveckling och tillväxt. På 1600-talet var Spanien och (i mindre utsträckning) Frankrike tydliga exempel på kontraproduktiv merkantilistisk politik, medan merkantilismen i England skapade gynnsamma villkor för kapitalismens senare utveckling (Naranjo, 1997, s. 34).

Inom merkantilismen dominerar den politiska sfären, som i sista hand bestämmer om systemet ska bli framgångsrikt eller kommer att misslyckas. Med den politiska sfären avser jag i min studie en sammansättning av olika institutioner, nämligen rättsväsende, regering, parlament, militär, polis, statsförvaltning, universitet, etc. Inom det merkantilistiska systemet kan produktionsformerna vara av olika karaktär, dvs. privata eller statliga, kapitalistiska eller icke-kapitalistiska, moderna eller traditionella. Företagens framgång är inte beroende av en ”fri och öppen marknad”, utan av ett komplicerat system av politiska regleringar (Naranjo, 1997).

Begreppet *auktoritär utvecklingsstat* benämner jag den statsform som uppstod under militärregimen i Chile. Främst avses i min studie stat i den klassiska betydelsen,

dvs. utan hänsyn till dess feodala, merkantilistiska eller kapitalistiska form. Staten ses med andra ord som en produkt av samhällets arbetsdelning, vilket resulterar i att vissa av statsapparatusens verksamheter blir självständiga (Marx & Engels [1848], 1973). Staten fyller vissa funktioner, och vilka dessa är avgörs av den rådande produktionsformen. Det finns dock verksamheter som är permanenta och oberoende av produktionsformen, nämligen skyddandet och reproduktionen av samhällsstrukturen. Denna samhällsreliga funktion upprätthålls genom våldsmonopol (Weber, 1983 (1), s. 38-40), men våld är inte tillräckligt för att styra ett territorium eller en nation; man behöver också en legitim politik. Makten kan endast utövas med de styrdas eller underställas samtycke, och genom en integrationspolitik som verkar genom undervisning, utbildning, kultur, kommunikationsmedel, m.m. De olika samhällsklasserna avstår inte frivilligt från våldsrättigheten, oavsett om motiven är behov av skydd eller betalning av skatter. I olika sammanhang och under olika historiska omständigheter har därför våldsmonopolet ifrågasatts. Samhällsklasserna försöker alltid kontrollera de statsfinansiella utgifterna, liksom det sätt varpå våld utövas och används (Naranjo, 1997).

Den auktoritära utvecklingsstaten är inte en undantagsstat inom ett kapitalistiskt system på samma sätt som en fascistisk och bonapartistisk regim eller en militärdiktatur, även om den kan ta formen av en militärregim. Den auktoritära utvecklingsstaten är inte heller en feodal, merkantilistisk eller kapitalistisk statsform. Den auktoritära utvecklingsstaten fyller en funktion som övergångsfas under en förändringsprocess från en form av samhällsorganisation till en helt annan. Det kan röra sig om en övergång från ett traditionellt till ett modernt samhälle, eller från ett merkantilistiskt till ett kapitalistiskt samhälle. Den auktoritära utvecklingsstaten är resultatet av en inte enbart politisk, utan även social och ideologisk kris. Kort sagt uppstår den auktoritära utvecklingsstaten då produktionskrafterna och samhällsförhållandena stagnerat i utvecklingen. Den auktoritära utvecklingsstatens uppkomst kan även härledas till konjunkturen inom världsekonomin, i synnerhet till en ökad integrationsprocess och ökad internationell konkurrens. Under särskilda omständigheter blir staten auktoritär på grund av nationens svårigheter att införlivas i denna konjunktur (Naranjo, 1997).

Den auktoritära utvecklingsstaten är ett redskap när man önskar omstöpa samhället, dvs. omorganisera hela samhället, grunda en *ny institutionell ordning*, omorganisera den bas som produktionsformerna vilar på och skapa en ideologisk förankring för detta. Radikala förändringar framställs som nödvändiga för att stärka nationens ställning geopolitiskt, eller för att åstadkomma ekonomisk utveckling. För att uppnå dessa mål måste den auktoritära utvecklingsstaten utveckla en autonom politik i förhållande till olika intressegrupper (Naranjo, 1997).

Statens autonomi: Autonomi innebär i min studie att den auktoritära utvecklingsstaten kan utesluta intressegrupperna eller samhällsklasserna i maktutövandet; beslut kan tas utan inblandning av någon som helst grupp eller klass. En autonom politik är det enda instrument som staten har för att uppnå sina mål och få till stånd en ekonomisk utveckling. Denna autonomi skiljer sig från den "relativa autonomi", som definierades av Nicos Poulantzas. Han menade att:

[...] man fortfarande kan tala om Statens relativa autonomi gentemot monopolkapitalet: relativ autonomi finns *både* i huvudmotsättningen (bourgeoisie-arbetarklass) *och* i kampen och motsättningarna inom kapitalet (som är det viktiga för oss i det här sammanhanget). Relativ autonomi är på så sätt endast en yttring av Statens roll för monopolkapitalets politiska sammanhållning och organiserandet av dess hegemoni. Det är klart att denna relativa autonomi varken ska uppfatta staten som en "skiljedomare" i monopolens motsättningar, eller som en plats för en sammanhängande och rationell politik som ligger "utanför" monopolkapitalet (Poulantzas [1970], 1973, s. 288).

Den auktoritära utvecklingsstaten är autonom genom att den höjer sig över de härskande klassernas strider och fraktioner. Den auktoritära utvecklingsstaten är inte en kondensation av maktblockets klasser eller fraktioner, inte heller en medlare mellan stridande intressen. Staten upphöjer sig själv till det rationella instrument som skall skapa det framtida samhället. Militärerna och utvecklingseliten är förmedlare eller administratörer av statens autonomi, att användas för genomförandet av en ny modernisering och rationalisering av samhället. Det är sannolikt att denna särskilda form för autonomi endast kan förverkligas i auktoritära stater; den är åtminstone inte förenlig med demokrati.

Utvecklingseliten: Med utvecklingselit avses i min studie uppkomsten av en grupp vars utformning inte liknar någon annan grupp. Denna elit är inte resultatet av organiserade samhällsgrupper eller de härskande klassernas programmatiska uttryck. Det är en akademisk grupp, som befinner sig långt från alla former av aktivt deltagande i politiska partier. Det är en intellektuell gemenskap som använder sig av ett tekniskt språk, och som ställer rationalitet och ekonomi, särskilt marknadsekonomi, i fokus för att lösa politiska problem. Den hävdar att den med sina idéer bidrar till utvecklingen av ett modernt och rationellt samhälle (Naranjo, 1997).

En ny epistemologisk situation: auktoritär stat och ekonomisk utveckling

En annan *epistemologisk* brytning uppstod när jag under min omläsning av olika typer av litteratur upptäckte ett samband mellan auktoritära stater och ekonomisk utveckling. Fenomenet var emellertid inte ovanligt i historien. De absoluta europeiska staterna under 1600- och 1700-talen är uppenbara exempel på detta samband, även om förvisso inte alla dessa länder uppvisade ekonomisk utveckling. Medan Nederländerna och England var framgångsrika, var Spaniens och Frankrikes utveckling osäker (Naranjo, 1997, s. 70). De förra ländernas utveckling kom till stånd på grund av att kungadömenas makt begränsades, varvid den politiska friheten blev större (North & Thomas [1973], 1993, s. 139). I Spanien och Frankrike hade ekonomisk utveckling istället genomförts genom maktkoncentration och kränkningar av den politiska friheten. Även Japan upplevde en ekonomisk omvandling – från feodalism till kapitalism – genom en auktoritär stat, under Meiji-eran (1868-1912)

(Berger [1986], 1987, s. 144). Sovjetunionen industrialiserades under en totalitär stat. Kombinationen av auktoritära drag och ekonomisk utveckling återfinns under senare årtionden i länder som Taiwan, Sydkorea, Brasilien, och just nu sällar sig Kina till denna utvecklingslinje. Enligt Claudio Véliz har Japans ekonomiska utveckling alltid varit ett mycket populärt tema på militärakademierna i Latinamerika (Véliz [1980], 1984, s. 295).

Några preliminära slutsatser

I den här artikeln önskade jag inte visa, verifiera eller falsifiera metodologiska teorier eller hypoteser. Syftet var snarare att berätta hur ett projekt, en idé, en dröm, materialiserades efter långa perioder av metodologiska och teoretiska reflektioner. Det var inte en okomplicerad process att kritiskt gå igenom de etablerade teorierna. Dessa teorier hade en stor historisk, politisk och social betydelse, men fick reell effekt endast för några få chilener och latinamerikaner. Den latinamerikanska historien har vanligtvis beskrivits med den litterära och politiska metaforen *Latinamerikas öppna ådror*, där produktionssätt och klasstruktur successivt har bestämts av Latinamerikas införlivande i det kapitalistiska systemets globala struktur. Jag har övergivit de flesta myter, metaforer och idéer som brukar användas för att framställa och förklara de politiska, ekonomiska och kulturella omständigheterna i de latinamerikanska länderna.

Sedan lång tid tillbaka har jag velat skriva en bok om mitt hemlands ekonomiska och historiska dilemma, men inte vetat vad den skulle innehålla eller hur den skulle vara uppbyggd. Chiles brist på utveckling har alltid intresserat och bekymrat mig. När jag var tonåring – på 1960-talet – frågade jag olika personer om orsaken till Chiles underutvecklade tillstånd, men jag fick aldrig något tillfredsställande svar, och alltså fastnade i mina tankar hädanefter frågan om Chiles ekonomiska efterkälke. Problemet var att hitta en metod och en teori för att själv få fram ett svar.

Den metodologiska processen var labyrintisk, och jag upplevde en permanent konfrontation mellan mitt material och de traditionella teorierna. Slutligen insåg jag att jag inte kunde fastna i allmänna frågor, det vill säga frågor huruvida avsaknad av utveckling är en abstraktion; utan att det var nödvändigt att konkretisera min frågeställning. Under 1950- och 1960-talen blev frågor kring ekonomisk utveckling och frånvaro av utveckling de viktigaste och oftast förekommande diskussionsämnena i såväl internationella fora som i akademiska och politiska kretsar. Man sökte en förklaring på den bristande utvecklingen eller avsaknaden av modernisering i länder utanför västvärlden. Problemen med ekonomisk utveckling hade tidigare upptagit ekonomers, historikers och ekonomihistorikers tankar, men de hade i huvudsak studerat de industrialiserade länderna. Hur bristen på ekonomisk utveckling förklarades var i allmänhet avhängigt av teoretikerns eller forskarens politiska och geografiska hemvist. Om denne befann sig på norra halvklotet var det vanligt att bristen på utveckling sågs som en följd av att det traditionella samhället upprätthöll gamla va-

nor och värderingar, att en eller flera moderna aspekter saknades, dvs. man led brist på kapital, moderna institutioner eller specialiserad arbetskraft, att det fanns traditionella relationer, oexploaterade resurser, överbefolkning, och att de traditionella värdena hade konserverats. Om forskaren däremot befann sig på södra halvklotet, såg han/hon vanligtvis bristen på utveckling som ett problem relaterat till ojämlikhet mellan centrum och periferi.

Den metodologiska strategin i min undersökning var att kombinera olika metoder, dvs. flera *kvalitativa förfaringsätt* (intervjuer, observationer, datainsamling, läsning och analys av lagar, dekret och andra officiella dokument, tidningar, tidskrifter och sekundärlitteratur) kombinerades med en *kvantitativ metod* (i form av en enkätundersökning). Samtidigt upplevde jag successivt *epistemologiska* avbrott under min undersökningsprocess. Abstraktionsprocessen uppnådde sin maximala nivå, eftersom olika begrepp diskuterades, analyserades, problematiserades och ifrågasattes. Begreppen analyserades ur ett nytt historiskt, socialt och ekonomiskt perspektiv, vilket resulterade i att de fick omdefinieras, varvid studien fick ett nytt innehåll och en ny räckvidd. Det nya perspektivet var *den institutionella analysen*.

När jag nu efter olika omvägar fann metoden och teorin och har slutfört mitt forskningsprojekt och ventilerat min avhandling, vill jag till sist lyfta fram det Marx en gång skrev: "Hegel gör någonstans den anmärkningen, att alla stora världshistoriska händelser och personer så att säga förekommer två gånger. Han glömde att tillfoga: den ena gången som tragedi, den andra gången som fars" (Marx [1852], 1981, s. 11). Om man kastar om betydelsen och parafrazerar Marx, kan man säga att även i Chile förekommer händelser och personer två gånger, men den första gången som fars och den andra gången som tragedi. När den ekonomiska liberalismen uppstod första gången i Chile, mellan 1830 och 1870, framstod den som en fars; den andra gången, från 1975 och framåt, var den en tragedi.

Referenser

- Berger, P. L. ([1986] 1987) *The Capitalist Revolution: Fifty Propositions about Prosperity, Equality, and Liberty*. Aldershot: Gower Publishing Company Limited
- Correa, L. (1938) *La Agricultura Chilena*. Santiago: Nascimento
- De Castro, S. (red) ([1973] 1992) *El Ladrillo: Bases de la política económica del gobierno militar chileno*. Santiago: Centro de Estudios Públicos
- De Vylder, S. (2002) *Utvecklingens drivkrafter: Om fattigdom, rikedom och rättvisa i världen*. Stockholm: Forum Syd's förlag
- Encina, F. ([1940] 1983) *Historia de Chile desde la prehistoria hasta 1891*. Santiago: Nascimento
- Frank, A. G. (1967) *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review Press
- Frank, A. G. ([1969] 1973) *Desarrollo del subdesarrollo*. México City: Ediciones Era
- Gay, C. ([1871] 1973) *Agricultura chilena*. Santiago: ICIRA
- Gouldner, A. W. (1970) *The Coming Crisis of Western Sociology*, London: Heinemann
- Gunnarsson, C. (1983) Beroendeskolan går igen. Lund: *Zenit*, nr 2 1983
- Gunnarson, C. & Rojas, M. (2008) *Tillväxt, stagnation, kaos*. Stockholm: SNS Förlag

- Hekscher, E. F. ([1931] 1983) *La época mercantilista*. México City: Fondo de Cultura Económica
- Hunt, E. K. ([1972] 1978) *De ekonomiska ideologiernas utveckling*. Stockholm: Akademitratur
- Israel, J. (1980) *Språkets dialektik och dialektikens språk*. Stockholm: Esselte Studium
- Keller, C. (1956) *La Revolución de la Agricultura*. Santiago: Zig-Zag
- Larraín, J. (1989) *Theories of Development*. Cambridge: Polity Press
- Lundahl, M. & Södersten, B. (1979) *Utvecklingsekonomi*. Stockholm: Aldus akademi
- Machiavelli, N. ([1513] 1987) *Fursten*. Stockholm: Natur och Kultur
- Marx, K. ([1867] 1975) Inledning till kritiken av den politiska ekonomin i *Ekonomiska skrifter i urval*. Lund: Zenit/Bo Cavefors Bokförlag
- Marx, K. ([1852] 1981) *Louis Bonapartes adertonde Brumaire*. Göteborg: Proletärkultur AB
- Marx, K. ([1867] 1981) *Kapitalet*, Första Boken. Lund: Arkiv-Zenit
- Marx, K. & Engels, F. ([1848] 1973) *Kommunistiska Manifestet*. Göteborg: Arbetarkultur
- Mattelart, A. (1976) *Multinacionales y sistemas de comunicación*. México City: Editorial Siglo XXI
- Naranjo, E. (1990) *Begreppet transnationell kultur sett ur Tredje världens synvinkel*. Lund: Research Reports, Department of Sociology, Lund University
- Naranjo, E. (1993) *Estado Autoritario y Desarrollo Económico: La experiencia chilena durante el Régimen Militar (1973-1989)*. Lund: Stencil, Lunds universitet
- Naranjo, E. (1997) *Den auktoritära staten och ekonomisk utveckling i Chile*. Lund: Sociologiska Institutionen
- North, D. C. & Thomas, R. P. ([1973] 1993) *Västerlandets uppgång: Europas ekonomiska historia 900-1700*. Stockholm: SNS Förlag
- North, D. C. (1981) *Structure and Change in Economic History*. New York: W.W. Norton and Co
- North, D. C. ([1990] 1993) *Institutionerna, tillväxten och välbästandet*. Stockholm: SNS Förlag
- Ortega y Gasset, J. ([1914] 2004) *Meditaciones del Quijote*. Madrid: Biblioteca Nueva
- Platon (2001) Menon, i *Platon*, Bok 2. Stockholm: Atlantis
- Poulantzas, N. ([1970] 1973) *Fascism och diktatur*. Stockholm: Coeckelberghs
- Putnam, R. ([1993] 1996) *Den fungerande demokratin: Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag
- Ramírez, H. (1956) *Historia del movimiento obrero en Chile*. Santiago: Editorial Austral
- Reiffers, J.-L., Cartapanis, A., Experton, W. & Fuguet, J.L. (1982) *Las empresas transnacionales y el desarrollo endógeno*. Madrid: Editorial Tecno/Unesco
- Rivano, J. (1995) *Largo contrapunto*. Santiago: Bravo & Allende Editores
- Sahlin, I. (1996) *På gränsen till bostad: Avisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv
- Schneider, T. (1904) *La Agricultura en Chile: En los últimos cincuenta años*. Santiago: Imprenta, Litografía i Encuadernación Barcelona
- Sunkel, O. & Paz, P. (1970) *El subdesarrollo latinoamericano y la teoría del desarrollo*. México City: Siglo Veintiuno Editores
- Sweezy, P. M. ([1942] 1979) *Teoría del Desarrollo Capitalista*. Madrid: Fondo de Cultura Económica
- Thurén, T. (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö: Liber
- Véliz, C. ([1980] 1984) *La tradición centralista de América Latina*. Barcelona: Ariel
- Weber, M. ([1904-05] 1990) *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Lund: Argos
- Weber, M. (1983, Del 1) *Ekonomi och Samhället: Förståendesociologins grunder*. Lund: Argos
- Wedberg, A. (2003) *Filosofins historia*. Stockholm: Thales